

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A labdarúgó bundáért való jogi felelősség kérdései a kártérítési felelősség
szemszögéből**

2. rész

Szerzők: dr. Tóth András és Rabné dr. Ölbei Anita

1. A polgári jogi felelősség

A tanulmány korábbi fejezeteiben a bundához kapcsolódó egyes tipikus jogági felelősségi formákkal foglalkoztunk. Továbbá megkíséreltük összefoglalni azon jogilag jelentős tényeket és körülményeket, más néven jogi tényeket, amelyek a polgári jog területén értékelést nyelő jogviszonyokat keletkeztetnek a bundával érintett személyek, szervezetek vonatkozásában. A tanulmány következő része a polgári jogi felelősség kérdéseire, ezen belül is a kártérítési felelősségre koncentrálna. Ezzel kapcsolatban előre kell bocsátani, hogy a vizsgált kérdés napjainkban még nem jelent meg a bírói gyakorlatban, ezért az elemzés a kérdést elméleti oldalról közelíti meg, a lehetséges problémák felvetésével és leírásával. A válaszokat pedig a kialakult jogelmélet és bírói gyakorlat segítségével hívásával keressük. Ebből kifolyólag a tanulmány nem vállalhatja a kérdés teljes körű és kimerítő feldolgozását, inkább tekinthető probléma felvetésnek a későbbiekre nézve, amelyet előre láthatólag a gyakorlat fog megválaszolni. Mindezek alapján kettő feldolgozásra váró téma is adja magát. Egyrészt miután a bundával kapcsolatos első kártérítési perek lezárulnak, az ott született döntések elemzése, másrészt a témának a nemzetközi áttekintése. Ezen témákból értelemszerűen az utóbbira kínálkozna lehetőség, azonban terveink szerint ez egy önálló tanulmány és kutatás témája lesz.

Maga a felelősség nem kizárólag jogi kategória. A társadalmi felfogás szerint léteznek olyan felelősségi formák, amelyhez jogi értékelés nem kapcsolódik. A jogi értékeléssel bíró felelősségi formák különféle jogági felelősségekben jelennek meg, ahogyan a korábbiakban ezt a bundáért való jogi felelősséggel kapcsolatban is láttuk. A polgári jogi felelősség, mint jogági felelősség alapvető jellemzője, hogy általában a vagyoni viszonyok megsértése miatti felelősséget szabályozza és a vagyoni viszonyok megsértésének kiküszöbölése a célja. A polgári jog pedig a vagyoni viszonyok megsértéséért való felelősség fő formájának a kártérítést teszi meg.

Mindezek alapján, a fentiek tükrében, a különböző jogági felelősségek funkcióját a sporttal kapcsolatos csalások vonatkozásában úgy határozhatjuk meg, hogy a büntető jogi felelősség a csalások olyan formáját szankcionálja, amely a sport kereteit túllépve, a társadalmi együttélés

normáit veszélyezteti. Célja pedig egyértelműen a prevenció és represszió. A sportjogi felelősség a sportág speciális szabályainak megsértése esetén áll be, alapvető célja a sport, mint speciális szabályozást igénylő életviszony működésének zavartalan biztosítása. A polgári jogi felelősség pedig a személyiségi jogok és vagyoni viszonyok megsértése esetén beálló felelősség, amely alapvetően a sportban elkövetett csalások vagyoni következményeit hivatott helyreállítani. Nem kérdéses, hogy az egyes jogági felelőségek egymással szorosan összekapcsolódnak, adott esetben kéz a kézben járnak, és mind céljaikban, mind a szankciórendszerekben komoly átfedéseket mutatnak. Ezért nem is vizsgálható a bundáért való felelősség oly módon, hogy azt kiemeljük a jogrendszer egészéből, mert ily módon egy olyan szűkített rálátást kapnánk a témára, amely torz képet alakítana ki a bundáért való felelőségről.

2. A kártérítési felelőségről általában

A magyar jogirodalom a sportjog területén széles körben foglalkozott korábban a sporttal kapcsolatos kártérítési felelősség kérdéseivel. Ezen vizsgálatok alapvető iránya a sportolók által okozott és elszenvedett károk megtérítésével, a sportbiztosítási szerződésekkel, a sportszervezetek, a nézők, a sportszakemberek és a sportlétesítményt üzemeltetők kártérítési felelősségével foglalkozott. Továbbá a bírói gyakorlatban következetesen érvényesül a sporton kívüli balesetek folytán a sportolási képesség, lehetőség csökkenése, megszűnése miatt megítélt kártérítés. A csalások miatti esetleges kártérítési felelősség feldolgozására a mai napig nem került sor. Erre figyelemmel a következőkben a kártérítési jog alapvető szabályait és kialakult elveit segítségül hívva fogunk következtetéseket levonni a témával kapcsolatban.

A fentiekből következően álláspontunk szerint nem indokolt alapvetően megkülönböztetni a régi Ptk. (1959. évi IV. törvény) és az új Ptk. (2013. évi V. törvény) hatálya alá tartozó károkozó magatartások miatti felelőséget. Továbbá nem indokolt különbséget tenni a szerződéses jogviszonyon alapuló igényekből folyó kártérítési felelősség, az ún. kontraktuális felelősség, és a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség, ún. deliktuális felelősség között a téma szempontjából. Ennek oka, hogy valamennyi esetben hasonló elvek érvényesülnek a kártérítéssel

kapcsolatban. Amikor indokolt lesz megkülönböztetést tenni a fentiek szerint, arra az adott kérdés vizsgálatánál valamennyi esetben ki fogok térni.

A bunda miatti kártérítési felelősség szempontjából a fentiek mellett is érdekes kérdés, hogy a régi vagy az új Ptk. hatálya alá tartoznak-e az egyes cselekmények. A kártérítéssel kapcsolatban a Ptk. 54. §-a úgy rendelkezik, hogy az új Ptk. szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre vonatkozó rendelkezéseit a hatálybalépést követően tanúsított károkozó magatartás - ideértve a mulasztást is - esetén kell alkalmazni. Az új Ptk. hatálybalépését megelőzően megkezdődött folyamatosan tanúsított károkozó magatartás esetén akkor is a régi Ptk. szabályait kell alkalmazni, ha a károkozó magatartás befejezése, illetve a károk bekövetkezése az új Ptk. hatályba lépését követő időre esik. Tehát az alkalmazandó jogszabályt a károkozó magatartás határozza meg, nem a tényleges kár bekövetkezése. Ezzel kapcsolatban a bunda vonatkozásában jellemzően fennálló probléma, hogy nem egy magatartásról beszélünk, hanem folyamatról, magatartások sorozatáról. Ebben az esetben azt kell megvizsgálni, hogy egységes károkozó magatartásról van-e szó, vagy elkülönült cselekményekről. A bundánál általában a második eset jellemző, amikor egymástól elkülönült magatartásokról beszélünk. Elképzelhető ugyan, hogy a bundának hosszú távú célja van, például egy csapatot kiejteni az első osztályból, azonban a tipikus magatartás az, amikor egy sportesemény befolyásolása a cél, még akkor is, ha ez esetleg egy szezonon belül azonos résztvevőkkel többször is ismétlődik. Így általánosan a bundával kapcsolatban az mondható el, hogy az egyes csalási cselekményeket külön választva, minden esetben meg kell vizsgálni, hogy arra melyik törvény hatálya terjed ki. A másik eset, tehát az egységes károkozó magatartás esete, akkor lehet jellemző, amikor a károsult bekövetkezett kárával a károkozó több elkülönült magatartása áll okozati összefüggésben. Ilyen, amikor több meccs befolyásolása együttesen eredményezi a bekövetkezett kárt. Tehát ezen két megoldás közül az adott ügy sajátosságainak figyelembevételével határozható meg, hogy az adott kártérítési ügyben melyik jogszabály alkalmazandó.

A kártérítési felelősség részletesebb taglalása során a bundáért való kártérítési felelősséget az általános kártérítéssel kapcsolatos feltételrendszeren keresztül vizsgáljuk meg. Így előbb foglalkozunk a kártérítésre kötelezettek alanyi körével, majd a különféle károkozó magatartásokkal, a bekövetkezett kár fogalmával és összetevőivel és a kettő közötti okozati összefüggés

vizsgálatával. Végül ki kell térni külön a nem vagyoni kártérítés illetve sérelemdíj problémájára is a témával kapcsolatban.

3. A kártérítésre kötelezettek alanyi köre

A polgári jogi felelősség jellemző sajátossága, szemben a fent említett egyéb jogági felelősségekkel, hogy nem feltétlenül esik egybe a szankcionált magatartás megvalósítója és a szankció elszenvedője. A bundáért való kártérítési felelősség szempontjából ebben a vonatkozásban az alkalmazott és a megbízott károkozásért való felelősség szabályainak van jelentősége.

A régi Ptk. a következőképpen szabályozta az alkalmazott és a megbízott károkozásáért való felelősséget:

„348. § (1) Ha alkalmazott a munkaviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, jogszabály eltérő rendelkezése hiányában a károsulttal szemben a munkáltató felelős. E szabályt kell alkalmazni akkor is, ha szövetkezet tagja okoz a tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt.”

„350. § (1) A megbízott által ilyen minőségben okozott kárért a károsult harmadik személlyel szemben a megbízó a megbízottal egyetemlegesen felelős. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy őt a megbízott megválasztásában, utasításokkal ellátásában és felügyeletében mulasztás nem terheli. Ez a szabály a fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytató személyek felelősségére nem vonatkozik.”

Az alkalmazott és a megbízott felelősségére vonatkozó szabályok az új Ptk-ban a következőképpen alakulnak:

6:540. § [Felelősség az alkalmazott és a jogi személy tagja károkozásáért]

(1) Ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős.

(2) Ha a jogi személy tagja tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a jogi személy a felelős.

(3) Az alkalmazott és a tag egyetemlegesen felel a munkáltatóval, illetve a jogi személlyel, ha a kárt szándékosan okozta.

6:542. § [Felelőség a megbízott károkozásáért]

(1) Ha a megbízott e minőségében harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a megbízó és a megbízott egyetemlegesen felelős. Mentesül a megbízó a felelőség alól, ha bizonyítja, hogy őt a megbízott megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében felróhatóság nem terheli.

(2) Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelőség szabályai szerint is érvényesítheti.

Az alkalmazott károkozásáért való felelőség szabályai az új Ptk-ban átvették a bírói gyakorlat által korábban kialakított elvet, hogy a foglalkoztatásra irányuló jogviszonnyal összefüggésben okozott kár esetén áll be a munkáltató felelősége. Tehát nem korlátozódik a munkaviszony alapján ellátott feladatokra, hanem bármilyen más magatartásra kiterjed, amely összefüggésben áll a munkaviszonnyal. A témánk szempontjából azonban lényegesebb változás a szándékos károkozás esetére az egyetemleges felelőség bevezetése. A megbízott károkozásáért való felelőségben pedig érdemi változás nem történt. Adott esetben jelentőséggel bírhat a jogi személy tagjának kártérítési felelőségére vonatkozó új szabály.

A bunda szempontjából azért lényegesek a fenti szabályok, mert mint láttuk a labdarúgók a sporttevékenységüket jellemzően munkaviszony keretében látják el. A munkaviszony mellett szóba jöhet a hivatásos sportolóknál a megbízási jogviszony a sportról szóló 2004. évi I. törvény (Stv.) 8. § (1) bekezdése alapján. Az amatőr sportolók az Stv. 5. § (1) bekezdése alapján a sporttevékenységüket egyesületi tagként vagy sportszerződés alapján végzik. A játékvezetők a mérkőzéseken megbízási szerződés alapján fejtik ki a játékvezetői tevékenységet, ez ahogyan azt korábban vizsgáltuk, lehet eseti jellegű, vagy állandó jellegű megbízási. A bunda egyéb lehetséges alanyai, akik sportban tevékenykednek, például sportvezetők, edzők, jellemzően szintén munkaviszonyban látják el a feladataikat.

Ezek alapján kijelenthető, hogy a bundával kapcsolatos kártérítési ügyekben gyakran előforduló eset, hogy a bundában résztvevő személy a munkaviszonyával, foglalkoztatásra irányuló jogviszonyával összefüggésben okoz kárt a munkáltatóján kívül eső harmadik személynek. Ezekben az esetekben a régi Ptk. hatálya alá tartozó ügyekben a harmadik személy felé a munkáltató fog felelősséggel tartozni, míg az új Ptk. hatálya alá tartozó esetek körében vizsgálni kell azt, hogy a károkozás szándékos volt-e. Nem fér kétség hozzá, hogy a bundázás esetén a károkozások túlnyomó része szándékos károkozásnak fog minősülni, azonban nem zárható ki egy ezzel kapcsolatos gondatlan károkozás sem. Például egy vezetői, edzői mulasztás. Szándékos károkozás esetén egyetemlegesen felel a károkozó a munkáltatóval az okozott kár megtérítéséért. Tehát ilyen esetben a kártérítési igény érvényesíthető közvetlenül a károkozó labdarúgóval szemben is. Azonban összességében elmondható, hogy ezen gondolatmenet alapján a bundával kapcsolatos kártérítési ügyekben a klubok nehéz helyzetbe kerülhetnek. Rájuk nézve legjobb esetben is egyetemlegesen felelnek a labdarúgójuk által harmadik személynek okozott kárért a bundával kapcsolatban. Ezt követően a klubok érvényesíthetik igényüket a munkajogi felelősség szabályainak megfelelően a játékosal szemben, azonban nem nehéz belátni, hogy ennek eredményeképpen mekkora az esélye annak, hogy a kluboknak ténylegesen megtérül a kárjuk.

A megbízási jogviszonnyal kapcsolatban okozott kár esetén a főszabály az egyetemleges felelősség, azonban a bunda szempontjából a megbízói oldalon álló könnyebb helyzetben van a kimentés tekintetében. Amennyiben a megbízó maga nem volt részese a csalásnak, a felügyelettel kapcsolatban képzelhető el olyan körülmény, amely megakadályozza a megbízó mentesülését a kártérítési felelősség alól. Azonban a bunda felderítésének és különösen a labdarúgásnak, mint sportnak a sajátosságaira figyelemmel ennek bizonyítása szinte lehetetlen. Példaként hozható a megbízási szerződés alapján eljáró játékvezető. A játékvezető tevékenységét a profi ligákban játékvezető ellenőrök ellenőrzik a mérkőzéseken. Azonban mivel a játékvezetői tévedés csalás nélkül is benne van a játékban, nehéz lenne azt bizonyítani, hogy az ellenőr egy szándékos tévedés felett hunyt szemet a mérkőzésen, és ezzel a megbízó elmulasztotta az ellenőrzési kötelezettségét.

A megbízási jogviszony és a foglalkoztatási jogviszony elhatárolásánál a bírói gyakorlat nem a jogviszony megnevezését veszi alapul, hanem annak jellemző sajátosságai alapján határozza meg,

hogy melyik felelősségi forma alapján van helye a kártérítési felelősség vizsgálatának. Ez például érdekes lehet a hazánkban nem rég bevezetett tartós, állandó megbízási szerződések alapján tevékenykedő játékvezetők eseteiben. Azonban ettől függetlenül is vizsgálandó kérdés a kártérítési felelősség szempontjából, hogy a sportszerződés alapján kifejtett sportolói tevékenységre irányuló jogviszony besorolható-e valamelyik felelősségi formába a fentiek közül. Ez a kérdés esetenként az adott jogviszony alapján dönthető el, attól függően, hogy abban fellelhetőek-e a munkaviszony általános jellemzői, például az utasítási jog terjedelme vonatkozásában. Amennyiben nem, akkor ezen szerződések alapján kifejtett tevékenység álláspontom szerint megbízási jogviszonynak minősíthető.

Az új. Ptk-ban bevezetett, a jogi személy tagjának felelősségére vonatkozó szabályok az egyesületi tagság alapján kifejtett amatőr sportolói tevékenységgel kapcsolatban jelentősek. Természetesen elképzelhető, hogy a bundával kapcsolatba kerül jogi személy tagjaként olyan személy, aki sportklubot vagy fogadási irodát működtető jogi személy tagja, azonban jellemzően akik a csalásban részt vesznek, azok valamilyen munkavégzésre irányuló jogviszonyban működnek közre a jogi személy tevékenységében.

Összességében elmondható, hogy a bundával kapcsolatos kártérítési igények érvényesítése során jelentős szerephez juthatnak az alkalmazott károkozásáért való felelősségről szóló szabályok, amelyek a munkáltatókra nézve az új Ptk. esetében lényegesen kedvezőbbek. A megbízott károkozása miatt indult ügyek főként a játékvezetők esetében bírnak jelentőséggel. Továbbá kisebb mértékben, de szerephez juthat a jogi személy tagjának a felelőssége is.

4. A károkozó magatartások

A kártérítés általános feltételei közül a bundával kapcsolatban először a károkozó magatartásokat vizsgáljuk meg. A kártérítési felelősség feltétele, hogy jogellenes károkozás történjen. A jogirodalomban és a bírói gyakorlatban korábban is uralkodó álláspont volt, hogy valamennyi kárt okozó magatartás jogellenes, és ezt a tételt az új Ptk. 6:520. §-a rögzítette is. Ennek értelmében:

„Minden károkozás jogellenes, kivéve, ha a károkozó a kárt

a) a károsult beleegyezésével okozta;

b) a jogtalan támadás vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében a támadónak okozta, ha az elhárítással a szükséges mértéket nem lépte túl;

c) szükséghelyzetben okozta, azzal arányos mértékben; vagy

d) jogszabály által megengedett magatartással okozta, és a magatartás más személy jogilag védett érdekét nem sérti, vagy a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi.”

A károkozó magatartásért való kártérítési felelősség beállításának másik feltétele, hogy a magatartás felróható legyen. Az általános felróhatósági mérce pedig *„az adott helyzetben általában elvárható cselekvés”*.

A felelősség alól a károkozó akkor mentesülhet, ha kimenti magát, egyéb esetben a felróhatóság foka teljesen közömbös. Ebből következik, hogy az első részben tárgyalt, bármely bundázásnak minősülő magatartás megalapozhatja a résztvevők kártérítési felelősségét. Akár aktív, tevőleges magatartásban nyilvánul ez meg, akár mulasztás formájában, passzív magatartásban. Tehát, ha azzal összefüggésben valakinek kára keletkezik, a bundának az olyan enyhe megítélésű megnyilvánulása, mint amikor két csapat megegyezik a neki megfelelő eredményben, megalapozhatja a kártérítési felelősséget, az egyéb feltételek fennállása esetén. A passzív magatartások köre is rendkívül széles lehet, így például ha valaki annyit elmulaszt, hogy az MLSZ szabályzatában meghatározott jelentési kötelezettségének nem tesz eleget, a bundával kapcsolatban megalapozhatja a kártérítési felelősséget. Ezen magatartások vonatkozásában, mint látni fogjuk, az okozati összefüggés lesz az a kérdés, ami nehézséget okozhat.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy az előző fejezetben tárgyalt valamennyi bundázási forma olyan magatartás, amely kártérítési kötelezettséget keletkeztethet. Így ennek köre még a korábban látott legszélesebb körű felelősség, a fegyelmi felelősség körét is meghaladja. Ez a kártérítés, mint általános jogi felelősség alapvető funkciójából is fakad.

Mivel a kártérítési felelősség rendszerében a mentesülés feltétele a kimentés, ún. exkulpációs rendszer, a fentiek szerinti károkozó magatartást tanúsító személyek a bundával kapcsolatban is a megfelelő kimentéssel mentesülhetnek. A régi Ptk. a kimentést az „adott helyzetben általában elvárható” cselekvéshez köti, míg az új Ptk. ezen túl nevesíti azokat az eseteket, amely a magatartás jogellenességét zárja ki.

Bármelyik törvény hatálya alá tartozzék is a károkozó magatartás bunda esetén nehéz elképzelni olyan helyzetet, amikor a károkozó kimenthetné magát. A bunda fogalmkörébe tartozó magatartások túlnyomó részt szándékos magatartások, és mivel ahogyan fent tárgyaltuk a sport alapvető elveit sértik, a kimentés szinte lehetetlen, akármelyik kimentési módozatot is vesszük alapul. Egyetlen kivétel képzelhető el ezzel kapcsolatban, amikor a bundázót kényszerítik a csalásra. Figyelemmel arra, hogy a bundázásra milyen kiterjedt bűnbandák szakosodtak, ez a kimentési ok a gyakorlatban is előfordulhat. Ha nem is tipikus eset, de életszerű, hogy például játékost, vagy játékvezetőt a saját vagy családja elleni fenyegetéssel bírják rá bundázásra. Ilyen esetben ez kellő alapel lehet a kimentésre. Nyilván lehet még találni olyan eseteket, amikor sikeresen kimentheti magát a bundázó a kártérítési felelősség alól, azonban ezek ritka esetek. A főszabály mindenképpen az, hogy bunda esetén a kimentés szinte reménytelen a bundázó számára.

A fentiekén túl meg kell említeni, hogy a kimentéssel kapcsolatos megállapítások a szerződésen kívül okozott károk vonatkozásában állják meg a helyüket. Ha a felek között szerződéses jogviszony áll fenn, amely a bunda esetén tipikusan a megbízási jogviszony lesz, a vonatkozásukban a károkozó mentesülésére a szerződésszegés szabályai irányadóak. Tehát a bundázó számára a kimentés a fentiekénél is nehezebbé, kvázi lehetetlenné válik.

Összességében elmondható, hogy a bunda bármilyen „enyhe” megítélésű formája megalapozza a csalók kártérítési felelősségét, és a kimentés szinte lehetetlen. A kártérítési felelősség megállapításánál a bunda esetében a kulcskérdés az okozati összefüggés kérdése lesz az egyes magatartások és a bekövetkezett kár között.

5. A kár

A kártérítési jog a teljes kártérítés elvén áll. Ebből következik, hogy a károsultat a kártérítéssel olyan helyzetbe kell hozni, mintha a kár be sem következett volna. A kár fogalma magában foglalja a tényleges kárt, az elmaradt vagyoni előnyt és (az új Ptk-ban a törvény által is rögzítve) a vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges költségeket. Továbbá a hagyományos felosztás szerint a kárt sorolhatjuk vagyoni kár és nem vagyoni kár/ sérelemdíj kategóriákba. Ebben a fejezetben a vagyoni kárról lesz szó, míg a nem vagyoni kár és a sérelemdíj problémájára később térünk ki.

A bundával kapcsolatban bekövetkezett károk köre rendkívül széles lehet. Az alapvető kérdést, ahogyan utaltunk is rá korábban, az okozati összefüggés vizsgálata adja majd meg. Tehát az, hogy a beállott károk közül melyek állnak okozati összefüggésben a bundázással, és melyek amelyek már annyira távoliak, hogy az okozati összefüggés nem mutatható ki.

A bundával okozott vagyoni károk közül a legtöbb nem igényel különösebb magyarázatot. Talán a legtöbb kárt a sportklubok szenvedik el. Egyrészt eleshetnek egy adott mérkőzésen elért eredményért járó pénzüsszegtől, egy adott versenysorozatban való továbbjutásért járó pénzdíjtól vagy év végi helyezéért járó pénzdíjtól. Szintén jelentős kár lehet egy adott osztályból való kiesés miatt a sportszövetségi támogatás csökkenése, vagy annak elmaradása feljutás elmulasztása esetén. Szintén kiesést jelenthet egyes közvetítési díjak elmaradása, vagy szponzori szerződések felmondása. Úgyszintén elmaradt vagyoni előny, ha a rossz eredmények, vagy a nyilvánosságra került bundázás miatt a nézőszám csökken. Ezen károk hasonlóan kivetíthetők a sportszövetségekre is.

Maga a labdarúgó is szenvedhet kárt bundázásból. A labdarúgók szerződéseiben gyakori kitétel a prémium. Ennek elmaradása bundázás miatt szintén kárként jelentkezhet. Akárcsak a továbbjutás vagy kiesés esetére kikötött fizetésemelkedés, csökkenés. Ezen túlmenően akár egy televíziós társaság kára is beállhat, ha a közvetítéseinek a nézettsége a bunda miatt drasztikusan csökken.

A kézenfekvő példákat még hosszan lehetne sorolni, azonban ami különösen érdekes, az a fogadóirodák kára a bundázással kapcsolatban. Az a fogadóiroda, ahol a bundáról tudó személyek fogadnak egyértelműen kárt szenved ebből. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a többi fogadóirodát, amelyek az adott sporteseményt a kínálatukba felveszik. Keletkezik-e kára ezen játékszervezőknek?

A fogadóirodák az odds-aikat oly módon határozzák meg, hogy hosszútávon folyamatos nyereséggel zárnak. Tehát a bevételüket alapvetően nem befolyásolja az egyes sportesemények tényleges eredménye. Azonban, álláspontom szerint, a tényleges bevételre ez mégis kihatással lehet. Ennek oka, hogy az odds-ok meghatározásának alapvető módszere, hogy a fogadóiroda elemző csapata számszerűsíti az adott eredmény bekövetkezésének valószínűségét, és ezt veszik alapul az odds meghatározásához, kalkulálva a saját nyereségüket is. Ezért a valós esélyek torzulása a bunda folytán nyilvánvalóan negatív hatással fog bírni a fogadóiroda tényleges bevételére. Kétségtelen, hogy ez egy mérkőzés esetén elenyésző mértékű lehet, de sorozatban elkövetett csalások esetén ez már kimutatható mértéket ölthet. Ezzel kapcsolatban utalok arra, hogy a bírói gyakorlat ismeri az orvosi műhibaperekben az esélyrontásért járó kártérítést.

A bundával okozott kárral kapcsolatban elmondható összességében, hogy a vagyoni károknak széles körét öleli fel, amelyek túlnyomó részt az elmaradt vagyoni előny kategóriájába sorolhatóak. Annak teljes körű áttekintése szinte lehetetlen, még az érintetteknek is komoly feladatot jelent. Ezen károk érvényesíthetőségének kulcskérdése a fent tárgyalt károkozó magatartások és a kár közötti okozati összefüggés, illetve annak bizonyíthatósága.

6. Az okozati összefüggés

A fentiekben láttuk, hogy a bundával okozott kár megtérítésével kapcsolatban a károkozó magatartások és a kár megítélése különösebb nehézséggel nem jár. Ezzel ellentétben komoly nehézség elé állítja a károsultat az okozati összefüggés bizonyítása. Ez arra a tényre vezethető vissza, ami magát a bundát ilyen mértékben elterjedté teszi, a labdarúgás, mint sport sajátosságaiból eredő természetes variancia. Egy mérkőzés végeredményét, vagy akár egy bajnokság

végkimenetlét egyszerre számtalan tényező befolyásolja, és egyes eredmények akár bunda nélkül is könnyedén alakulhatnak azzal megegyezően, mintha bundáztak volna.

Kizárólag a ténybeli okozatosságot alapul véve nem kérdéses, hogy valamennyi fent tárgyalt bundának minősülő magatartás okozati összefüggésben áll a bekövetkezett kárral, amely tipikusan az elmaradt vagyoni előnyt jelenti. Azonban a jogi okozatosság, amely a kártérítés megállapításához vezethet, ennél lényegesen bonyolultabb kérdés. Ahhoz, hogy a bundával okozott kár terén az okozati összefüggés kérdéséhez közelebb kerüljünk egyértelműen azon ok szűrő szempontokat kell megvizsgálni, amelyek arra szolgálnak, hogy olyan események tekintetében való okozati összefüggéseket vizsgáljanak, amelyek bekövetkezésében egyszerre hat közre számos tényező, ok folyamat. Továbbá felvetődik az előreláthatóság kérdése is a bundázók tekintetében.

A kártérítési jog alapvetően az „*adekvát kauzalitás*” elvén áll az okozati összefüggés területén. Ennek értelmében a magatartás és a kár között szerves kapcsolatnak kell fennállnia, és a kárnak mint eredménynek előre láthatónak kell lennie az adott magatartás vonatkozásában. Az okozati láncba pedig nem ékelődhet olyan tényező, amely ezt alapvetően megváltoztatja és előre nem látható eredményre vezet. Erre figyelemmel nem jelenthet gondot a bundával kapcsolatban a legeggyértelműbb károkozások és a kár közötti okozati összefüggés bizonyítása. Így például, amikor valaki megbundázott meccsre fogad a fogadóirodánál, vagy a bundázó játékos döntetlen állásnál a 90. percben szándékosan öngólt vét. Az ilyen, vagy ehhez hasonló magatartások és az ezzel közeli összefüggésben lévő károk, tehát a fenti példánál maradva a fogadóiroda által kifizetett nyeremény, vagy a mérkőzés megnyeréséért járó pénzdíj a klubnak, nyilvánvaló okozati összefüggésben állnak a károkozó magatartással. A nehezebb kérdést a távolabbi összefüggés megítélése okoz, és ehhez szükséges a további okszűrő szempontok behozatala.

A bundával kapcsolatos másik véglet, amely a kártérítési kereset teljes elutasításához vezethet, amikor a szerves kapcsolat hiányzik a bundázó magatartás és a kár között, vagy a bunda olyan jelentéktelen mértékben növeli a bekövetkezett károsodás esélyét, amikor már az okozati összefüggés nem állapítható meg. Példaként felhozható, hogy ha a klub egy mérkőzést az idény során a bundázó játékos vagy játékvezető miatt elveszít, és az idény végén kiesik a bajnokság adott

osztályából úgy, hogy az összes többi mérkőzését is elveszítette, így a bundameccs nélkül sem lett volna esélye a bentmaradásra. Ekkor nem érvényesítheti sikerrel a kiesésből fakadó kárát a bundázóval szemben, hiszen a bundázás csak csekély mértékben járult hozzá a kár bekövetkezéséhez, az anélkül, egyéb körülmények miatt is teljes mértékben bekövetkezett volna.

Árnyaltabb a kép, amikor a bunda folytán kifejtett magatartás a kárnak a fentiekre tekintettel szerves oka, azonban egyéb körülmények is közrehatottak. Maradva a labdarúgó mérkőzés példájánál, a bundázó focista a mérkőzés elején öngólt rúg, ezzel hátrányba kerül a csapata, azonban ezt követően a tisztességesen játszó társai közül többet kiállítanak, és a mérkőzést elveszítik. (Persze az is előfordulhat, hogy a kiállításokra azért kerül sor, mert a hátrányban lévő csapat kitámad vagy idegesen játszik. Ilyenkor nyilván nem kérdéses az okozati összefüggés, de most vegyünk alapul objektíven bekövetkező körülményeket. Ezen kérdések a bizonyítás során komoly nehézséget jelenthetnek, de most a példa kedvéért elfogadjuk ilyen módon.) Ez a helyzet hasonló a bírói gyakorlatban megjelenő azon esetekkel, amikor a károsodásban természeti esemény hatott közre. A fentiek értelmében, ha megállapítható, hogy az öngól releváns ok, márpedig jelen esetben nyilvánvalóan az, akkor a teljes kártérítés elve alapján a teljes kárt meg kell térítenie a bundázónak. Kármegosztásra csak károsulti közrehatás esetén van lehetőség a hatályos szabályozás szerint. Azonban az utóbbi időben születtek döntések, amelyek kvázi kármegosztást alkalmaztak ilyen esetekben. (BH.64.2010.) Olyan módon, hogy a kár bizonyos részét ítélték csak meg. Ezen gyakorlatnak a bundával kapcsolatban is tere lehet, hiszen a fenti leegyszerűsített példa mellett a bunda kapcsán számos olyan eset előfordulhat amely ilyen helyzetet teremt.

A bundával kapcsolatban releváns lehet az ún. „*hipotetikus okozatosság*”. Erről akkor beszélünk, amikor a károkozó magatartás elindít egy okfolyamatot, de a károsodás végül más okból következik be. Erre jogirodalmi példa, amikor a megmérgezett embert halálra gázolja egy autó, vagy az ellopott áru bennég a raktárban. A bundával kapcsolatban ugye nem ritkán előforduló eset, hogy a csapat bundázás nélkül is elveszítette volna a mérkőzést. (Ez ismét komoly bizonyítási nehézségeket vet fel, de nem elképzelhetetlen ennek bizonyítása.) A kérdés természetesen ebben az esetben az, hogy az adott mérkőzés megnyeréséért járó pénzdíj elmaradásáért felel-e a bundázó. Egyébként ezen kérdés átfedést mutat az esélyrontásért való kárfelelőséggel, amelyről alább lesz szó. Az ilyen

esetekben a kártérítés reparatív funkciója az igény elutasítását indokolja, míg a preventív funkciója a megítélését. A jogirodalom döntő szempontnak tekinti a szoros logikai, térbeli és időbeni összefüggést, azaz, hogy a kár más okból is valóban bekövetkezett volna, azért senki nem felelt volna, és az okok valóban egymástól függetlenek. Ezen kritériumok ilyen esetekben a kereset elutasítását indokolják, azonban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a bizonyítás ilyenkor a károkozót terheli. Bizonyítani kell az okok függetlenségét és azt, hogy a kár amúgy is bekövetkezett volna. Tehát a példánkra fordítva: bizonyítani kell, hogy a csapat a bundától függetlenül is biztosan kikapott volna. Nem vitás, hogy ez a gyakorlatban szinte lehetetlennek mutatkozik.

A következő esetkör, amely a bundával kapcsolatban meghatározó, az esély elvesztése. Például a magyar bajnok Győri ETO kiesik a bajnokok ligája selejtezőből bundázás miatt. Érvényesítheti-e a bajnokok ligája megnyeréséért járó pénzdíjat, mint kárt a károkozóval szemben. A bírói gyakorlat ilyen esetben nem tartja megítélhetőnek a kártérítést. Tehát az olyan károkért, amelyek a bundázással kapcsolatban abból fakadnak, hogy a csapat elveszíti az esélyét a bunda miatt további pénzdíjakra egy sorozatban, okozati összefüggés hiányában nem érvényesíthetők a bundázóval szemben. Azonban a helyzet nem teljesen egyértelmű itt sem. Egyes külföldi jogrendszerek az esélyrontást önálló kárfajtaként kezeli, és esélyeket számolva megítélik a kártérítést. Ahogyan a kárnál már utaltunk rá, a hazai jogban is van gyakorlata annak, hogy a gyógyulási esély elvesztését, csökkenését önálló személyiségi jogsértésnek tekintik, amely megalapozza a nem vagyoni kártérítést és a sérelemdíj fizetési kötelezettséget. Ezen elv átültetése a bundával kapcsolatos esélyvesztésre nem életszerűtlen. Ez akár arra a szélsőségesnek tűnő álláspontra is elvezethet minket, hogy a sportfogadó érvényesít ilyen jellegű igényt a bundázóval szemben. Nem beszélve a klubokról.

A fenti fejtegetések átvezetnek minket az előreláthatóság kérdéséhez. Az új Ptk. 6:521. §-a szerint:

„Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.”

Mint láttuk az előreláthatóságot a bírói gyakorlat a fenti szabály bevezetését megelőzően is vizsgálta az okozati összefüggés keretein belül. A bundával kapcsolatban álláspontom szerint annak jogszabályba foglalása relevanciával nem bír. A bundához kapcsolódóan nincs értelme a különféle előreláthatósági korlátra vonatkozó elméletek fejtegetésének, mert álláspontom szerint még a legszigorúbb értelmezés mellett is a bundával kapcsolatban okozott károk szinte teljes egészében előre láthatóak a bundázó számára. Bármely előreláthatósági mércét is vesszük alapul, a labdarúgásban dolgozó, azzal kapcsolatba álló személyek nyilvánvalóan tisztában vannak a sport vagyoni vetületeivel is, és azok cselekményeikre gyakorolt hatásával is.

A fentiekre tekintettel összességében az mondható el, hogy a bundázáshoz kapcsolódó polgári jogi felelősség szempontjából az lesz a releváns ok, amely a kártérítés szankciójával hatékonyan befolyásolható, azaz amellyel szemben a kártérítés prevenció hatást fejthet ki. Ez lehet a károsodás közvetlen kiváltó oka, azaz a vétkesen véghezvitt, jogellenes emberi magatartás, de lehet annak közvetett oka is, amennyiben a prevenció hatást a polgári jog eszközeivel erre a közvetett okra lehet gyakorolni.

Hogy meddig lehet elmenni a közvetett okok kutatásában, azt az dönti el, hogy meddig lehet prevenció hatást elvárni a kártérítéstől. Ez utóbbi nyilvánvalóan attól függ, hogy mennyire lehetett a távolabbi okozatként bekövetkezett károsodást előre látni. Tehát fenti példánál maradva, ha a focista döntetlen állásnál a mérkőzés 90. percében szándékos öngólt lő, hogy csapata így elveszítse a mérkőzést, vétkes és jogellenes magatartása nyilvánvaló és közvetlen okozati összefüggésben áll a fogadóirodánál a megbundázott meccsre fogadó személynél bekövetkező kárral, azaz a játékos vétkes magatartása a kártérítés szankciójával hatékonyan befolyásolható.

Amennyiben a fenti futballista csapata egy gyenge szezont követően kiesik a bajnokság első osztályából, és emiatt edzőjük szerződését a klub a határozott idő lejárta előtt felmondja, akkor az ennek folytán az edzőt ért károsodás közvetett okaként ugyan vizsgálható a bundázó játékos vétkes magatartása, ám mivel a távolabbi okozatként bekövetkezett károsodást, azaz az edző szerződésének felmondását a futballista nem láthatta előre, a kártérítéstől prevenció hatása ez

esetben nem várható. Tehát a játékos kártérítési felelősségének megállapítása nem lehetséges ebben a vonatkozásban.

7. A nem vagyoni kártérítés és a sérelemdíj:

Károsodás, vagy annak közvetlen veszélye hiányában nincs polgári jogi felelősség. A kár lehet vagyoni és lehet személyi. A vagyoni kárról a korábbiakban már szoltam, így ebben a részben csak a nem vagyoni kár, illetőleg a nem vagyoni sérelem, avagy a személyiségi jogok megsértésével okozott következmény és a sérelemdíj kérdéskörével kívánok foglalkozni.

A Ptk. 8. § (1) bekezdése értelmében a Ptk. személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó rendelkezéseit a hatálybalépését követően történt jogsértésekre kell alkalmazni.

Ugyanezen szakasz (2)bekezdése kimondja, hogy a Ptk. hatálybalépése előtt megsértett személyhez fűződő jogok alapján érvényesíthető polgári jogi igényekre a jogsértés idején hatályos jogszabályi rendelkezéseket kell alkalmazni. A Ptk. hatálybalépése előtt megkezdődött, folyamatosan tanúsított jogsértő magatartásra - ideértve a mulasztást is - akkor is a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a jogsértő magatartás befejezése a Ptk. hatálybalépése utáni időpontra esik.

Publikációmban csak az új Ptk. vonatkozó rendelkezéseit tárgyalom, azt is csak érintőlegesen, mert annak teljes áttekintése - terjedelme okán - egy külön tanulmány anyagát képezheti.

Az új Ptk. 2:42.§-a fogalmazza meg a személyiségi jogok általános védelmének elvét, míg a 2:43-2:50.§-ok sorolják fel a nevesített személyiségi jogokat. Természetesen e jogok kimerítő felsorolása a személyiség sokszínűsége folytán nem lehetséges, mivel alapvető sajátosságuk, hogy abszolút szerkezetűek, minden embert korlátozás nélkül megilletnek, az emberi méltóságból fakadnak és a személyiség különböző aspektusaihoz kötődnek.

Az új Ptk. 2:52. § (1) bekezdése rögzíti, hogy akit személyiségi jogában megsértének, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

Ugyanezen szakasz (2) bekezdése kimondja, hogy a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

A (3) bekezdés értelmében a sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.

A kártérítési felelősségről az új Ptk. 2:53. §-a szól, mely rögzíti, hogy aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését.

A korábbi szabályozáshoz képest jelentős változás, hogy az új Ptk. megszüntette a nem vagyoni kártérítés intézményét. Helyette bevezette a személyiségi jogok megsértésének pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetéseként a sérelemdíjat. A nem vagyoni sérelem, azaz a személyiségi jogok megsértésével okozott következmények ellensúlyozása ugyan pénzben történik, ám a sérelemdíj mégsem nevezhető kártérítésnek. A sérelemdíj a kártérítés körében alkalmazott szankció, melynek funkciója kettős: kompenzációs szerepet tölt be a személyiségi jogsérelem tekintetében, mind amellet, hogy magánjogi büntetésnek is tekinthető a hasonló jogsértések megelőzésének céljával. A sérelemdíj e kettős funkciója okán ezért elkerülendő, hogy a bírói gyakorlat a büntető elemnek adjon nagyobb hangsúlyt, és egyfajta büntető kártérítés irányába menjen el.

Jelentős változás a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a sérelemdíj megfizetésére történő kötelezésnek nem feltétele az, hogy a sértett az őt ért hátrányt bizonyítsa. A sérelemdíj iránti igény megalapozottságához - a jogsértés tényén kívül - további hátrány bizonyítására nincs szükség, vagyis a jogsértés ténye önmagában sérelemdíjjal szankcionálható, bizonyított hátrány nélkül is. A

sértettet ért hátrány és annak mértéke a sérelemdíj összegének megállapításánál juthat jelentőséghez. A törvény a sérelemdíj mértékének megállapításához egyébként az eset körülményének vizsgálatát írja elő a bíróság számára. Egyéb mérlegelendő szempontok az új Ptk. szerint: a jogsértés súlya, ismétlődő jellege, a felróhatóság mértéke, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatása.

A sérelemdíj mértékének megállapításánál alapvető követelmény az is, hogy az alanyi jog védelmet nyerjen, egyúttal a jogsértőket visszatartsa a sérelmet okozó magatartástól. A marasztalás összegének meghatározása során figyelemmel kell lenni egyrészt arra, hogy a megsértett jogok között nem lehet különbséget tenni. Tekintettel kell lenni ugyanakkor a pénzbeli marasztalás társadalmilag elismert céljára: arra, hogy a megítélt összeg valóságos elégtételt nyújtson a személyiségi jogsértéssel okozott hátrány, sérelem kielégítésére (kompenzáció), ugyanakkor az a jogsértés szankcionálására is alkalmas legyen. E célok figyelembevételre széles körben ad lehetőséget a körülmények mérlegelésére, mert a teljes körű jóvátétel nem korlátozódik a jogsértéssel okozott, igazolt hátrány vagyoni ellensúlyozására. Az ily módon meghatározott vagyoni elégtétel a sérelmet szenvedett félben a jogsértő magatartás miatt keletkezett szubjektív hiányérzet csökkentésére szolgál, illetve magában foglalja a jogsértés társadalmi elítélését is.

Miután az új Ptk. rögzíti, hogy a sérelemdíj a nem vagyoni sérelem egyszeri reparációja, azt kizárólag *egy összegben* lehet megítélni. Járadék formájában nem állapítható meg.

A sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni. *A sérelemdíjra kötelezendő személy* rendszerint azonos a jogsértés elkövetőjével. Azokban az esetekben azonban, amikor a jogsértés elkövetője és a felelőssé teendő személy elválnak egymástól, sérelemdíj megfizetésére - éppúgy, mint a kártérítésre - az a személy köteles, akit a törvény a jogsértésért felelőssé tesz.

A sérelemdíj-fizetés kötelezettsége alóli mentesülés feltételeit a kártérítési felelősség alóli mentesüléshez hasonlóan - a jogsértő személyre irányadó felelősségi rendszer alapján kell meghatározni. Ez azt jelenti, hogy szerződésen kívüli jogsértés esetén a személyiségi jogot sértő

személy akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható [1:4. § (1) bek.], vagyis úgy járt el, hogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ha pedig a sérelemdíj iránti igény egy szerződésszegés következményeként kell elbírálni, a szerződésszegési kártérítési felelősség - a Ptk. által szigorított - kimentési feltételeit kell érvényesíteni (6:142. §). A szerződésszegésből származó sérelemdíj iránti igény elhárításához az kell, hogy a szerződésszegő fél bizonyítsa: a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződésszegés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa (6:142. §).

A fentiek alapján, amennyiben a bunda, mint károkozó magatartás okozati összefüggésben áll a károsult nem vagyoni sérelmével, avagy a személyiségi jogai megsértésével okozott következményekkel, a károsult sérelemdíjra tarthat igényt.

A sérelemdíjat - tekintettel arra, hogy a bundáért való kártérítési felelősség szempontjából leginkább az alkalmazott és a megbízott károkozásáért való felelősség szabályai kerülhetnek alkalmazásra - a károsult a futballista szándékos károkozása esetén mind a klubtól, mind pedig a játékostól követelheti, azok egyetemleges felelőssége alapján. A focista gondatlan károkozása esetén kizárólag a klub felel a károsulttal szemben. A futballklub a továbbiakban pedig a munkajogi szabályoknak megfelelően érvényesítheti igényét a játékosal szemben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a bundával kapcsolatban ez lesz a szűkebb esetkör, miután a játékosok által megvalósított károkozó magatartások többsége szándékos cselekmény.

A játékvezetők és megbízók vonatkozásában az új Ptk-nak a megbízott károkozásáért való felelősség szabályai alkalmazandók. A szabályozás alapján a játékvezető és a megbízó egyetemlegesen felelnek a károkozó magatartásukkal okozati összefüggésben bekövetkezett és a károsultat ért nem vagyoni sérelemért, ezért a károsult mindkettőjüktől követelheti a sérelemdíjat. Ugyanakkor a megbízó mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy őt a játékvezető megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében mulasztás nem terhelte. Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti.

A korább leírtakból következik az is, hogy a bundabotrány károsultjainak az őket ért hátrányt nem kell bizonyítaniuk. A jogsértés ténye önmagában, bizonyított hátrány nélkül is azzal a jogkövetkezmennyel jár, hogy a személyiségi jogában megsértett személy sérelemdíjat követelhet. Vagyis a játékosok, a játékvezetők vagy a futballklubok bundázásának ténye önmagában sérelemdíjjal szankcionálható, bizonyított hátrány nélkül is. Mint azt fentebb már leírtam, a sértettet ért hátrány és annak mértéke a sérelemdíj összegének megállapításánál juthat jelentőséghez több más körülmény értékelése mellett.

Felhasznált irodalom:

Eörsi Gyula: Kötelmi jog (Általános rész). Állam- és Jogtudományi Karok. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1999.

Csehi Zoltán / Faludi Gábor / Gárdos István / Gárdos Péter / Grafl Fülöp Gyöngyi / Kemenes István / Kisfaludi András / Lábady Tamás / Lenkovics Barnabás / Menyhárd Attila / Orosz Árpád / Szeibert Orsolya / Székely László / Tőkey Balázs / Vékás Lajos / Weiss Emilia: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez
Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Szerk.: Osztoivits András. Open Informatika Kft., Budapest 2014.

A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Szerk.: Gellért György. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1999.

Vonatkozó jogszabályok:

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény